

بازآفرینی کتیبه‌های نستعلیق دوره قاجار در مساجد امروز

ساناز نورا^{۱*}، حسن مرتضوی^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری دانشگاه غیرانتفاعی پرتو زاهدان sanaz.noura@gmail.com

۲- دکترای معماری از دانشگاه تربیت مدرس تهران عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور eng.h.mortazavi@gmail.com

چکیده

در تقسیم‌بندی بناها، مسجد در هنر اسلامی جایگاه منحصر به فرد و شاخصی دارد. از جمله مهم‌ترین مضامینی که همواره بیشترین تزئینات بنایی سطوح خارجی و داخلی مساجد را به خود اختصاص داده، کتیبه‌های قرآنی شامل جملاتی در اظهار ایمان و اعتقادات مسلمانان است. مساجد در شهرها به عنوان یک عامل تذکردهنده در متن زندگی انسان‌ها قرار دارند. از لحاظ تاریخی مساجد چنان اهمیت کانونی برای اجتماع مسلمانان داشتند که از بناهای مسلط در شهر محسوب می‌شدند در این تحقیق با پرداختن به شکل تجلی‌یافته هنر اسلامی در مساجد، ماهیت بازآفرینی عناصر شکل‌دهنده الگوی پایدار شهری بررسی می‌شود. هدف از پژوهش حاضر آن است تا با بررسی و شناسایی ساختار کتیبه‌های نستعلیق دوره قاجار و بازآفرینی آن‌ها و همچنین ایجاد تعامل فرهنگی و اجتماعی در فضایی چون مساجد به نوعی بتواند راهی برای برقراری ارتباط از دست‌رفته بین انسان، هنرهای بومی، طبیعت و فرهنگ پیشنهاد دهد تا انسان‌ها بتوانند آرامش از دست‌رفته را بازیابند. پژوهش حاضر از جمله تحقیقات کاربردی است که با مطالعه توصیفی (تطبیقی-تحلیلی) به موضوع می‌پردازد. شایان ذکر است، متغیرها از نوع کیفی و روش گردآوری داده‌ها میدانی و کتابخانه‌ای است.

واژه‌های کلیدی: کتیبه نستعلیق، خوشنویسان قاجار، مساجد، آب‌نمای تصویری، سایبان

۱- مقدمه

خط و نوشتار همواره از جمله عوامل مؤثر در پیشبرد فرهنگ و تمدن بشری بوده است. خوشنویسان از خطوط در هم بافته، برای معرفی هر چه تمام‌تر بناها و فضاهای مقدس بهره گرفته‌اند و در بسیاری از موارد از خطوط نه برای انتقال مفهوم یک کلمه، بلکه به عنوان یک فرم در جهت انتقال یک مفهوم بصری استفاده نموده‌اند. مسجد دربرگیرنده عمیق‌ترین نوع وحدت زندگی و مفهوم جامعه است. ساختمان مسجد در معماری اسلامی طوری طراحی شده است که راز و نیاز با معبود را برای انسان چه در جماعت و چه در تنهایی آسان سازد. تناوب بیکران قوس‌ها و ستون‌ها فضای پیوسته را چنان به تکه‌های همسان تقسیم می‌کند که ایجاد آن حالات معنوی خاص را آسان می‌سازد. علاوه بر این، آرایش درون بنای مسجد نیز سهم آشکاری در به وجود آوردن فضای معنوی و برانگیختن حس هماهنگی دارد. کتیبه‌ها در تزئینات مساجد، به خصوص مساجد جامع نقش بسیار مهمی دارند، زیرا از جنبه‌ی تزئینی و آرایشی ساختمان، از نظر تاریخی و مذهبی نیز اهمیت زیادی داشته و می‌توانند بسیاری از مجهولات مربوط به ویژگی‌های دوره‌های هنری یا مربوط به بنای خاص را روشن سازند. درواقع خطوطی که در سطوح داخل و خارج بنا وجود دارد علاوه بر ذکر نام سفارش‌دهنده، هنرمند، قید تاریخ ساخت، چگونگی ملحقات و متعلقات